

PIEKERANS OVER DE REPATRIËRING: EEN DENKBEELDIG GESPREK MET TJALIE ROBINSON

“Adoeh, luitjes, als Indo word je wel zwaar gebanting in Europa met je piekerans. Taikoe-tjing universalisme!”

Kirsten Vos
Den Haag, 8 augustus 2007

Teruggaan in de tijd. Is het mogelijk?’ Nee’, zou u meteen zeggen, ‘dat kan alleen maar in de films’. Ik zeg u, met een beetje fantasie kan iedereen het. Alles wat u nodig heeft is een schrijfplustige gesprekspartner en een onderwerp. ‘Ach kind toch’, zult u zeggen, ‘waarom al die moeite?’. Dat zal ik u uitleggen. Ik wil zo graag weten hoe Indische Nederlanders in de jaren ’50 dachten over de repatriëring naar Nederland, vóór hun warme voeten de koude Hollandse zand- en kleigronden raakten. Hoe was het om in dat veranderde land te blijven, dat zoveel Indische Nederlanders voorgoed *tabeh* zeiden? Aan mijn grootouders, de familie Vogel uit Jakarta (gerepatriëerd in 1958) en de familie Vos uit Bandung (gerepatriëerd in 1950), kan ik het niet meer vragen. Herinneringen van andere familieleden zijn overschaduwd door de ervaringen die zij in Nederland hebben opgedaan. Daarom stel ik voor dat we teruggaan naar een zomerige dag in Den Haag in 1955, voor een gesprek met Tjalie Robinson, en hem mijn vragen stel.

===

Ik loop naar het eerste bankje voor de Hofvijver vanaf de Kneuterdijk. Dat is waar ik met meneer Tjalie Robinson afgesproken heb. Terwijl ik aan kom lopen, zie ik hem al zitten. Uitkijkend op het Haagse Binnenhof draait hij een sjekkie. Ik begroet hem en schuif aan.

Meneer Robinson, u bent nu ongeveer een jaar in Nederland. Samen met u en uw gezin zijn sinds de onafhankelijkheid ruim honderdduizend Nederlanders uit Indonesië naar Nederland gekomen. Het lijkt wel alsof de Nederlands-Indische gemeenschap in Indonesië aan het leeglopen is. Ik kan me voorstellen dat voor hen het leven er niet makkelijker op wordt, doordat veel van hen naar Nederland of naar andere landen vertrekken. Hoe was dat voor u, toen u nog in Indonesië was?

“Elke keer weer als je hoort van het vertrek van zo’n oud-gardist, heb je een bijgevoel van sajang kanée. Hij ook al? Zo hoor je van Paatje Versteegh van BVC dat-ie weggaat van de palmen van de Good Old. Er zijn zo van die mensen, die lijken zelf wel een brok Indonesië, zo vast als Pasar Baru of Tundjungan. Je kan je niet voorstellen dat dat zo maar uit wandelen gaat om niet meer terug te komen. Er zit iets onheilspellends, iets fataals in: laat die onbarmhartige historie dan niets heel van menselijke verbondenheden? Paatje Versteegh is de laatste Paatje van de oude sportwereld. Alle andere Paatjes jagen reeds op de Eeuwige Sportvelden. Er zat toentertijd al iets vaag sentimenteels aan deze Paatjes. Het was alsof ze me met hun vriendelijke en toch een tikkeltje droefgeestige lachje iets wilden zeggen dat niet onder woorden te brengen

was. Nu weet ik het. Ze wilden zeggen: “Tjalie, al wordt de sport nog zo knap georganiseerd, al worden we straks wereldkampioen, er is iets aan het verdwijnen dat veel meer waard is dan het knapste kampioenschap, het hoogste record. Wat jammer dat je niet weet dat dat is.”

En weet u nu wat dat is?

“Nu weet ik het. Nu ik Paatje Versteegh zie weggaan. Rechtop, oersterk, onvernietigbaar, een laatste Mohikaan uit een oude sportwereld, die de bloedband stelde boven het clubverband, de kameraadschap boven de kampioenseer. Het is alsof zijn koppige “onschendbaarheid” speciaal bewaard gebleven is om ons nog iets te leren, waar wij met onze trage hersens maar niet achter konden komen. Dit: dat sport geen kampioenen, maar vaders moet voortbrengen, geen topcijfers, maar karakter.”

Sport? Wat heeft sport te maken met de Indische gemeenschap in Indonesië?

“Ah, maar sport was meer dan een beetje knoeien met een bal op een grasveldje. Ik was Indische jongen, opgroeiend in een op Europese voet geschoeide en mij enigszins vreemde maatschappij. Sport was de intro van de maatschappij. De sport leerde gemeenschapszin, groepseer, organisatietalent, brede omgang met mensen, kortom, de sport fokte burgerzin. Het was goed, dat wij, vrijbuitertjes, leerden in een burgerorganisatie wat waard te zijn. De burger-samenleving, waarin wij later een plaats zouden moeten veroveren, was nog ver en erg “meneerlijk”, een beetje koel en afstands. Op het sportterrein kwamen wij in contact met onze latere chefs in menselijke

gedaante. De eretitel Paatje deed wonderen, want zij gaf ons op het sportveld een thuis. Ik geloof niet dat de Paatjes er zelf veel begrip van hebben wat zij voor ons betekenden.”

Dus dat leerde u op het sportveld? Maar u ging toch ook naar school, leerde u daar dan geen gemeenschapszin?

“Sapperloot! Onze Paatjes maakten duizendmaal goed wat wij op school tekort kwamen. Het woord van Paatje was voor ons van veel meer waarde dan de les van de meneer op school. Ook bleef de meneer van school een verre vreemdeling, maar bij Pa kwam je thuis. In disputen onder ons gaf een citaat van wat de een of andere Paatje gezegd had, kort en finaal de doorslag. Zij maakten grote indruk op ons. Zij vormden ons. Ah, met het vertrek van Paatje is het afscheid bezegeld van een tijd, die waarlijk veel langer achter ons ligt dan de onafhankelijkheidsproclamatie. Voordien stonden Europeaan en Indonesiër nog dichter bij elkaar. Daarna kwam de koele, moderne kastjesgeest, waarbij hersens en techniek het hart poogden te vervangen. Ergens in de dertiger jaren is het afscheid begonnen dat nu met Paatje Versteegh’s vertrek wordt bezegeld.”

En moeten hij, u en andere Indische Nederlanders verder in Nederland. In de Indische gemeenschappen in Indonesië circuleren verschillende verhalen over het leven hier. Wat lijkt te overheersen, is de mening dat het leven in Nederland beter is dan het leven dat zij nu in Indonesië leiden. Hier hebben mensen zekerheid, in Indonesië zijn zij speelbal van Nederlandse politici en van Indonesische politici, die nog een

minderwaardigheidscomplex hebben van de koloniale overheersing, en Nederlanders geen wezenlijke rol willen geven in de opbouw van het land. Wat vindt u van deze gedachtegang?

“Onze gemeenschappelijke historie is ontstellend arm aan gedachteuitwisselingen tussen Nederlanders en Indonesiërs. De band tussen het Nederlandse en Indonesische volk is op zijn best slechts een mariage de raison geweest. Onder dit algemene aspekt echter hebben duizenden en duizenden persoonlijke vriendschappen verborgen gelegen die nooit en nergens moedig of sterk genoeg hebben kunnen zijn om het pantser van vormelijke genegenheid te doorbreken. Vandaar dat wij nog steeds als vreemden tegenover elkaar staan. Sinds met de tweede oorlog de vormelijke genegenheid heeft plaats gemaakt voor even vormelijke antipathie, zijn de persoonlijke gevoelens helemaal in de verdrukking gebracht.”

Euh.. bedoelt u dat Indische Nederlanders in Indonesië eigenlijk vreemden zijn in hun eigen land? En sinds de oorlog zelfs vriendschappen met Indonesiërs verliezen? Dan hebben zij toch niets meer te zoeken in Indonesië?

“We begaan een grote fout als we denken dat pas dáár ons vaderland is, waar het in alle opzichten goed is. Wij tropische Nederlanders hebben gauw de neiging de fouten en onprettigheden in Nederland te signaleren. Vervolgens te zeggen: in Indonesië is dat niet zo. Dús in Indonesië is het beter. Want er zijn ook tropische Nederlanders die precies omgekeerd redeneren en zeggen: Indonesië heeft die en die gebreken. Holland heeft ze niet. Dus is Holland beter. Met een opsomming van voordelen en gebreken komen

we er niet. Het gaat dus om een bepaald geestelijk klimaat dat onontbeerbaar is en dat in bepaalde regionen het best tot zijn recht komt. Voor mij is dat de tropengordel. Punt.”

Waarom dan? Nederland is toch juist een liberaal land, dat vrijheid van meningsuiting en gelijkheid voor iedereen, ongeacht ras of geslacht, hoger in het vaandel heeft staan dan in Indonesië op dit moment het geval is?

“Het aantal buitenlandse gebruikers dat Nederland heeft opgevreten is verbazingwekkend groot. Overal zijn de nasi-goreng en loempia doorgedrongen. Zou men de Nederlander alles afnemen wat niet specifiek-Nederlands is, hij zou naast zijn haring en zijn Bols niet bijster veel over hebben om op te leven. Ben je dáár aangeland, dan moet je met zeer veel spijt constateren, dat de “Indische” keuken in Holland slecht is over de hele linie. Taikoe-tjing universalisme! Garoeda op de Kneuterdijk verliest kansloos tegen Ibu Upi op Sawahbesar. Gisteravond heb ik met Wim gedineerd in Lido aan het Leidse bosje. En Lido lijkt ook op Capitol in Djakarta, zo aan het water, maar dat kan een toevallige sentimentoverweging zijn, die niets te maken heeft met de keuze van het restaurant. In Lido hoor je aan de tafeltjes om je heen allerlei talen spreken. Er is een sfeer, die je in Indonesië eigenlijk alleen in films ziet. Zo met obers in rok, champagne-flessen in ijsemers, brandende omelets-soufflés, enz. enz. Maar het is gewoon. Je maalt er nauwelijks om. Je kon zo lekker vergelijkingen maken van dáár met hier. Echt fijn theoretisch zonder je kwaad te maken. Je kon ethisch zijn met een fijn glimlachje en patriottisch met een sneer. Je kon nostalgisch

praten over die oeroude Oosterse filosofie van: geluk = genoeg. Maar wat wil je. Wij zijn westers opgevoed. Wij schreeuwen altijd: meer, meer, meer. En wij noemen dat ambitie = deugd. O Multatuli, met je Japanse steenhouwer, wat ben je veel gelezen en wat ben je weerzinwekkend slecht begrepen. Maar goed, dat is toch alles alleen maar theorie, synthese. Want je praat erover, terwijl je een perzik schilt met mes en vork, zodat de vreugde van het savoureren met de vingertoppen verloren gaat. En we discussiëren met de ober of een 'entremet' een tussenschotel is of een nagerecht."

U bedoelt, in Nederland willen ook Indische Nederlanders alleen maar meer, zijn zij alleen nog maar bezig met materialistische vooruitgang, ook al zeggen ze dat zij om hogere waarden dan die hierheen gekomen zijn?

"Holland is hoofdzakelijk aantrekkelijk door zijn hoogkonjunctuur. Zodra de armoede zijn intrede doet, moest je maar eens zien wat een scramble er ontstaat naar buiten."

Denkt u dat echt? Denkt u echt dat Indische Nederlanders naar Nederland komen omdat ze hier op materieel vlak vooruit kunnen komen? Het is toch hun vaderland, er spelen toch ook gevoelsmatige overwegingen mee? U zei tien minuten geleden nog dat de samenleving in Indonesië al sinds de jaren dertig niet meer hetzelfde is en dat Indonesiërs en Europeanen later ook op persoonlijk vlak van elkaar vervreemd zijn. Is het niet zo dat Indische Nederlanders dus vooral naar Nederland gekomen zijn om zich weer thuis te voelen, in hun vertrouwde

vaderland, waarmee ze zich altijd verbonden hebben gevoeld?

"Waar we allemaal van proberen te houden, en waar we met veel geknoei een mythe van maken, is een ideaal vaderland. Het is tegen dat ideale Nederlandse vaderland, dat ik bezwaren geopperd heb op een wijze die zoveel Nederlanders mij hebben kwalijk genomen."

Als tropische Nederlander, zoals u het noemt, is het niet mogelijk door de Nederlander gezien te worden als gelijke, zonder het tropische achter te laten, is dat waartegen u vecht? Koningin Juliana heeft pas nog gezegd dat zij blij is dat haar onderdanen weer terugkomen, daaruit blijkt toch juist dat Nederland vindt dat Indische Nederlanders thuis horen in Nederland, dat is dan toch geen ideaalbeeld?

"Adoeh luitjes, als Indo word je wel zwaar gebanting in Europa met je piekerans. Hoe veel en veel aangenamer is het om alleen maar beperkt Hollands burgerman te zijn met kleine critiekjes op Drees, met kleine wetjes van fatsoen en met kleine zorgjes van een klein landje. Daarom doet Tjalie erg zijn best om zich toch maar te assimileren."

Terwijl ik probeer te begrijpen wat hij daarmee bedoelt, staat hij op, drukt zijn sjek uit en groet mij met "Salam, salam, salam!". Dan wandelt hij weg.

Om mijn gedachten te ordenen, sta ik op en loop naar het Buitenhof, ik ga maar koffie halen bij hotel Corona. De zon verwarmt voorzichtig de elegante Hofweg. Terwijl ik over wil steken, zien mijn ogen aan de overkant een Indisch gezin lopen: vader,

moeder, twee dochters. De meisjes, het donkere haar kort geknipt, dragen identieke bloemige, geplooid jurkjes en hoog opgetrokken sokjes in degelijke stappers. De ene dochter hangt tussen haar ouders in, de andere, iets kleiner, waarschijnlijk ook jonger, heeft haar hand in die van haar vader en staart de etalage van Meddens in. De moeder en vader zijn goodlooking, de vrouw, die nu lachend naar haar jongste dochter kijkt, heeft haar haren prachtig gekapt over haar schouders hangen, net als de filmsterren. Ze draagt een twinsetje, een rok tot over de knie en aan haar rechterarm hangt een opvallende, zeshoekige handtas. Het meisje dat tussen haar ouders in loopt, vermaakt zich: opgetild door beide ouders, met haar benen zo hoog mogelijk opgetrokken, schommelt ze heen en weer. Het kind laat een ontspannen lach horen en de vader, keurig in jasje, dasje en pantalon, werpt kort een schalkse blik op zijn vrouw. Hij heeft prachtig haar, een soepele loop en valt op in het straatbeeld doordat hij boven het winkelend publiek uitsteekt. Zijn zij nou geassimileerd of leiden zij hun eigen leven, het niveau van de Hollandse burgermannen ontstegen? Mijmerend steek ik over.

===

Verantwoording

Het afgelopen jaar heb ik in het kader van mijn masterstudie Media en Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam afstudeeronderzoek gedaan naar wat Nederlandse kranten in Indonesië over de repatriëring schreven tussen 1950 en 1958. Dit onderzoek staat beschreven in mijn scriptie *Indië Tabeh*. De uitspraken van Tjalie

Robinson heb ik gevonden in de Nieuwsgier, een krant die in Jakarta uitgegeven werd. Deze was de laatste Nederlandstalige krant die in 1957 haar deuren sloot, in december van dat jaar, toen alle Nederlanders het land uit moesten op verdenking van samenzwering tegen de Indonesische staat.

De overheersende gedachte in de berichten die ik gevonden heb, is dat Indische Nederlanders in Indonesië hun gemeenschap uit elkaar zagen vallen door de repatriëring. De enige gemeenschap waar zij nog bij hoorden, die zij nog kenden, was de Nederlandse.

Indische Nederlanders zouden in 'het Oude Patria' zonder problemen een nieuwe toekomst op kunnen bouwen, al zou dat sommige Indo-Europeanen meer moeite kosten dan Indische Nederlanders die in Indië en Indonesië in overwegend Europese kringen verkeerd hadden. Deze Indische Nederlanders wezen de Indo-Europeanen daar ook op in de krant en waarschuwden hen zelfs om niet over de schreef te gaan en zich zoveel mogelijk aan te passen. Zouden zij dat niet doen, dan zouden zij zichzelf, de Indische gemeenschap en de Nederlandse overheid overlast bezorgen.

Het verliezen van de eigen identiteit in Nederland en het voorgoed veranderde leven in Indonesië zijn thema's die ik in Tjalie's *Piekerans* heb aangetroffen. Het denkbeeldige gesprek dat u net gelezen heeft, geeft weer welke resultaten ik heb gevonden, want ik heb ook tegenstrijdige opvattingen over het vaderland van Indische Nederlanders gevonden. De heersende opvatting was dat

Indische Nederlanders onderdanen waren van het Koninkrijk der Nederlanden. De opvatting die Tjalie 'universalisme' noemt, past binnen de andere gedachtegang die in de kranten stond: Indische Nederlanders waren wereldburgers en konden overal ter wereld een bestaan opbouwen, maar Nederland vonden zij te benauwd.

Tjalie's 'antwoorden' zijn aaneengeregen en door elkaar gehusselde passages uit Kruis voor Koppigheid (Piekerans van een Straatslijper, Nieuwsgier, 20-8-1955), Piekerans in Lido (Piekerans van een Straatslijper, Nieuwsgier, 27-8-1955) en Ubi bene, ibi patria? (Piekerans van een Straatslijper, Nieuwsgier, 12-11-1955). En ik weet niet hoe hij in levende lijve was, maar postuum was Tjalie de gespreksleider, niet ik.

Voor meer informatie:

<http://indietabeh.kirstenvos.nl>